

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDA KULLANILAN AYET ÇEVİRİLERİNİN ANLAŞILABİLİRLİK SORUNU

Burhan SÜMERTAŞ*

Özet

Bu yazı ders kitapları üzerine bir incelemenin ürünü olup İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders kitaplarındaki ayet meallerini kapsamaktadır. Çalışma Milli Eğitim Bakanlığı'nın yayımladığı ders kitaplarını temel almaktadır. Bu makalenin amacı eğitim otoritelerinin konuya dikkatlerini çekmektir. Makalede çeviri hatalarından ziyade mefhumun net aktarılıp aktarılmadığı üzerinde durulmuştur. Ders kitapları öğrenciler tarafından anlaşılması zor olan bir hayli ayet çevirisi içermektedir. Makalede öğrencilerin anlamayacakları düşünülen meallere alternatifler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, ayet, din, çeviri, ders kitapları.

The Intelligibility Problem Of Translations Of Quranic Verses Which Used In Religious Culture And Moral Knowledge Course Books Of Primary Education

Abstract

This writing is the product of an observation intended for the course books and it includes the translations of Quranic verses which used in religious culture and moral knowledge course books of primary education. The study bases on the course books published by Ministry of Education. The aim of this essay is to pay attention to authorities of education. In this article, rather than the translating mistakes, it's concentrated on that the concept transferred clearly whether or not. The course books contain a great number of translations of Quranic verses which aren't understood by students. The translations which we consider the students can't absorb we introduced with our suggestions.

Key Words: Qur'an, verse, religion, translation, course books.

Giriş

Milli Eğitim Bakanlığı (MEB), ders kitaplarının bütün unsurlarında akıcı ve anlaşılır bir anlatım üslubu sağlanması için *Ders Ki-*

* Yrd. Doç. Dr., Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesi, bsumer55@gmail.com

tapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği çıkarmıştır¹. Bu yönetmelik ders kitaplarının hazırlanmasına yönelik kriterleri belirlemekte ve *Dil Özellikleri ve İmlâ Kuralları*'nı ayrıntılarıyla ortaya koymaktadır². Yine aynı yönetmelik, dil özelliklerine dair kriterlerin sağlanabilmesi için ders kitabını hazırlayan kurulun içinde *dil uzmanı* bulundurulmasını da zorunlu tutmaktadır³. Bunlar tüm açıklığıyla ortada iken bakanlığın ilköğretim öğrencileri için hazırlattığı Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi (DİKAB) ders kitaplarındaki ayet çevirilerinde dil özellikleri bakımından yetersizliklerin göze çarpması şaşırtıcıdır. İlköğretim 4-8. sınıf çağındaki öğrenciler bu çevirilerden bir kısmını okuduklarında ayetin iletmek istediği mesajı malesef rahatça anlayamamaktadırlar.

Mevcut ilköğretim 4-8. sınıflar DİKAB ders kitaplarında Kur'an ayetlerinin Türkçe çevirilerinden sıkça yararlanılmaktadır. Bu yararlanma düzeyi sadece konular işlenirken onlara yer vermekle sınırlı değildir. Öyle ki MEB, *Öğrencilere Kazandırılacak Temel Becerilerin* onuncu maddesinde öğrencilerin Kur'an mealini kullanabilmelerini hedeflemekte ve bu doğrultuda yapılabilecek çalışmaları sıralamaktadır⁴. Öğrencilerin hedeflenen becerileri kazanmaları kişisel gelişimleri açısından önemlidir. Ancak, yaptığımız incelemeler ve on beş yıllık DİKAB öğretmenliği pratiğimiz ders kitaplarının bu hedefe ulaşılmasına engel olacak derecede anlaşılması güç ayet mealleri içerdiğini gördük. 10-14 yaşlarındaki öğrencilere yönelik ders kitaplarında bulunan mealleri yetişkinlerin bile anlamaları zor gözükmektedir. Çünkü bu çevirilerin önemli bir kısmında kullanılan dil, ilköğretim öğrencilerinin dil ve kavram gelişimi düzeylerinin oldukça üstündedir.

Buradan hareketle araştırmamızın amacının tamamen teknik bir konu mahiyetindeki tercüme hatalarıyla ilgilenmek olmayıp, çevirilerin öğrenciler tarafından anlaşılıp anlaşılamadığı meselesi üzerinde durmak olduğunu belirtmemiz gerekir. Anlaşılma problemi taşıdığını düşündüğümüz çevirileri tespit ederek beraberinde önerilerimizi de ortaya koyduk. Çalışmamızda bunlara dair en be-

¹ 3 Temmuz 1995 tarih ve 2434 sayılı *Tebliğler Dergisi*.

² 3 Temmuz 1995 s. *T.D.*, s. 611.

³ Yönetmeliğin bazı değişikliklerle birlikte Resmi Gazete'de yayımlanmış son hali: 24 Şubat 2011 tarih ve 27856 sayılı *Resmi Gazete*, madde (8)/1.

⁴ *T.C. M. E. B. Din Öğretimi Genel Müdürlüğü İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu*, Ankara, 2010, s. 21; Ekim 2000 tarih ve 2517 s. *T.D.*

lirgin gördüklerimizi birkaç örnek grupları halinde sunduk. Tamamı elbette bizim verdiğimiz örneklerle sınırlı değildir. Biz konuya sadece dikkat çekmeye çalıştık. Detaylı incelemenin MEB yetkilileri tarafından yine konunun uzmanlarına ayrıca yaptırılması gerekmektedir. Yazımızda ayet çevirilerini Arapça asılları ile birlikte verdik. İki metni bir arada görmek ilgililere kolaylık sağlayacak, ayetin aslına ulaşmak için fazladan bir uğraşı gerekmeyecektir. Bakanlığın doğrudan temsil etmesi bakımından yetkililerce daha çabuk dikkate alınacağı ümidiyle MEB'in hazırlatıp bastıracağı kitapları inceledik⁵. Diğer özel yayınevlerinin kitapları incelendiğinde de benzer sorunlar mutlaka görülecektir.

Ayet çevirilerinin anlaşılmasının önünde engel olarak gördüğümüz ve getirdiğimiz önerileri aşağıda birkaç başlık altında topladık:

Çevirilerin Anlaşılmasının Önündeki Engeller ve Muhtemel Çözümleri

1. Diyanet Mealini Kullanma Teamülü

DKAB ders kitaplarındaki ayet çevirilerinin büyük çoğunluğu Diyanet'in hazırladığı meallerle birebir örtüşmektedir⁶. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) bu konuda Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB) 'nın hazırladığı ya da onayladığı meallerin kullanılmasını zorunlu tutmaktadır⁷. Ancak bu bir yasal zorunluluk olmayıp teamül gereğidir. Resmi mealin kullanılmasının istenmesi dinin doğru anlaşılmasına yönelik bir kaygıdan kaynaklanabilir. TTKB'nin bu kaygısı belli bir amaca yöneliktir. Bazı ayetlerin anlaşılmasında mezheplere, cemâatlere veya kişilere göre farklılıklar bulunabilmektedir. Bu farklılıklar temel bazı konularda olduğu zaman da sıkıntılar çıkmaktadır. Ayrıca, Kur'ân meali bir ders aracı olarak kullanılacağı zaman, öğrenci aynı meali başka kelime ve terimlerle gördü-

⁵ İncelediğimiz materyaller Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu'nun 14.02.2008 gün ve 106 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş ve 08.03.2011 tarihinde basılmıştır. Ders kitaplarını hazırlayanlar on iki kişilik bir ekipten oluşmaktadır ve aralarında akademik (dr.) ünvana sahip iki yazar bulunmaktadır.

⁶ Özek, Ali ve Komisyon, *Kur'ân-ı Kerim Ve Açıklamalı Meali*, TDV, Ankara, 1993.

⁷ Cemal Tosun, Recai Doğan, Ayşe Korkmaz, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu-Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (4-8)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Kasım 2001, s. 64.

ğünde, değişik sorunlarla karşılaşabilir⁸. Aslına bakılırsa DİB'in ilköğretim çağındaki öğrencilere yönelik olarak hazırladığı bir meal de yoktur. Gerek başkanlığın ve gerekse vakfın yayımladığı çevirilerdeki dilin kullanımı daha üst düzeyde olup anlaşılmalari için en az lise, hatta üniversite tahsili ve geniş bir kelime dağarcığına ihtiyaç vardır. İşte bu durum çevirilerin öğrenciler tarafından anlaşılmasının önünde engel oluşturmaktadır.

Son derece önemli olduğunu düşündüğümüz bir konu da MEB'in DİB'den ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki öğrencilere hitap eden meal/ler hazırlamasını istemesi ve gerekli kurullari bir an önce harekete geçirmesinin gerekliliğidir. Eğer bu yapılamıyor ve eldeki meallerden yararlanmak durumunda kalınıyorsa izlenmesi gereken iki yol vardır: Birincisi, alıntılanan çevirinin daha anlaşılır duruma gelebilmesi için Türkçe ifade yönünden üzerinde değişikliklerin yapılması; ikincisi ise, çevirilerin ilgili mealden aynısıyla alındıktan sonra anlaşılmasını kolaylaştıracak açıklamaların parantez içinde veya dipnotta verilmesidir. Bu iki yolun uygulanıp uygulanmadığı da MEB'in dil uzmanlarınca kontrolden geçmelidir. Biz bunların hiç yapılmadığı iddiasında olmamakla birlikte, mevcut kitaplarda bu uygulamanın yetersizliğinin çok belirgin olduğunu ifade etmekteyiz.

2. Lafzî Tercümede Israr

Uzmanlar tarafından bilindiğı gibi tercüme “Harfî/Lafzî Tercüme” ve “Manevî/Tefsîrî Tercüme” şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Birincisinde tercümenin, orijinal metnin bütün özelliklerini karşılayacak tarzda hedef dile aktarılması arzulanmaktadır. Hâliyle bu şekildeki bir tercüme zordur ve kastedilen manayı yansıtmada eksik kalmaktadır. Hâlbuki ikinci kısım tercüme, metindeki anlam ve amacın bir başka dile olabildiğince tam aktarılmasını hedeflemektedir. Kelimelerin sıralanışları ve yapılarının birebir çevrilmesi önemli değildir ve çevirenin hareket alanı biraz daha geniştir⁹. Bu özellikler göz önünde bulundurulduğunda tefsîrî tercümenin harfî tercüme gibi ağır şartlar taşımadığı anlaşılmaktadır. Özellikle Kur’ân ayetlerinin çevirisi söz konusu olduğunda daha ziyade ikinci kısım tercümeye itimat edilmektedir.

İlköğretim DİKAB ders kitaplarındaki ayet çevirilerinde harfî tercümelere çokça yer verilmektedir. Ancak böyle çevirilerin ilgili

⁸ y.a.g.e., s. 65.

⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 217.

konu bağlamında maksadı ne derece anlatabildiği, öğrenciler tarafından ne kadar anlaşılabilirdiği hususu göz ardı edilmiş gözükmektedir:

a) “Eğer kulumuz (Muhammed’e) indirdiğimiz Kur’an’dan kuşku içindeyseniz, hadi, onun benzeri bir sûre getirin! Allah’tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın. Eğer iddianızda tutarlı iseniz.” (Bakara, 2/23)¹⁰

وَإِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِّمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِّثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ
إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ

Yukarıdaki ayet dördüncü sınıf öğrencilerine *Son İlâhî Kitap Kur’ân-ı Kerîm* konusu anlatıldıktan sonra *Yorumlayalım* etkinliği içinde ders kitabına konmuştur. Görüldüğü gibi ayetin çevirisinde harfî tercümeyle başvurulmuş, metnin aslına sınırsız bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Altı çizili edatlar (harf-i cerler) da sözlük anlamlarıyla yansıtılmıştır. On yaşındaki dördüncü sınıf öğrencisi “Kur’an’dan kuşku içinde...” olmayı ne kadar anlayabilecekse, “Onun benzeri bir sûre getirme...”yi de o kadar anlayabilecektir. Üstelik ilgili etkinlik kapsamında öğrencilerin bu ifadeleri yorumlamaları istenmektedir.

Öncelikle edatları bire bir yansıtma çabasından vazgeçmek gerekmektedir. Cümle o zaman daha anlaşılır ve akıcı olacaktır¹¹. İlk ifade “...Kur’an’la ilgili bir şüpheniz varsa...” şekline getirilmelidir. Eğer bunu yapmayıp –den ve içinde anlamlarında ısrar edilirse, cümlelerin akıcılığı bozulmaktadır. İkinci ifade için de şu söylenebilir: Allah’tan başka bütün yardımcıları çağırın kişilerden Kur’an’ın bir sûresinin benzerini getirmeleri mi, yoksa onu oluşturmaları/tasarlamaları mı istenmektedir? Bize göre oluşturmaları/tasarlamaları istenmektedir. O halde bu ayeti aşağıdaki gibi çevirmek muhtemelen daha isabetli olacaktır: **“Eğer indirdiğimiz (Kur’an’la) ilgili herhangi bir şüpheniz varsa, o zaman siz de onun gibi bir sûre oluşturun (da görelim). Hatta**

¹⁰ Sınıf 4, Ünite 4: *Kur’an-ı Kerîm’i Tanıyalım*, s. 74.

¹¹ Arapça’da edatlar (harf-i cer) çok farklı kullanım ve anlamlara sahiptir. Özellikle konumuzla ilgili olarak *min* edatının ayırım, geçişlilik, açıklama, başlangıç, –den parça olma vb. anlamları vardır. Bkz.: Temiz, Bilal-Uzunoğlu, Vecihi-Eren, Cüneyt, *Adım Adım Arapça/3 Nahiv*, Cantaş Yayınları, İstanbul, 2010, s. 79-80.

eğer iddianızda tutarlı iseniz Allah’tan başka bütün destekçilerinizi de çağırın”.

b) “... Onların işleri, aralarında danışma ile dir...” (Şûrâ, 42/38)¹²

...وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ...

Bu ayetin tamamı daha uzun olup ders kitabında üç kelimesinden yararlanılmaktadır. Hz. Muhammed’in Ailesi İçindeki Örnek Davranışları başlığı altında beşinci sınıf öğrencilerine sunulmaktadır. Üç kelimelik bu ifadenin çevirisinde lafzî tercümeğe ağırlık verildiği için akıcılık ve anlaşılabilirlik bozulmaktadır. Hâlbuki ayet mefhum olarak şu şekilde yansıtılsaydı daha anlaşılır olabilirdi: “... Onlar bütün işlerini birbirlerine danışarak yaparlar...”

c) “Ey Resul! Rabb’inden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun...” (Mâide, 5/67)¹³

206 | db

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَغْتَ رِسَالَتَهُ...

Altıncı sınıfların birinci ünitesinde Peygamberlerin Nitelikleri konusu işlenirken onların günah işlemekten kaçınmaları bağlamında yukarıdaki ayete yer verilmektedir. Ancak altını çizdiğimiz isim tamlamasının çevirisinde anlaşılma problemi vardır. Çünkü “onun elçiliği” ifadesi öğrencilere kapalı gelmekte ve bu kapalılık harfî tercüme ısrarından kaynaklanmaktadır. Daha anlaşılır ve doğru tercüme şu şekilde yapılabilir: “...Yoksa (O’nun sana verdiği) peygamberlik görevini yapmamış olursun...”

d) “Onlara ‘Allah’ın indirdiğine uyun’ dendiği zaman onlar ‘Hayır! Biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz vola uyarız’ dediler. Ya ataları bir şey anlamamış, doğruyu da bulamamışlarsa?” (Bakara, 2/170)¹⁴

¹² Sınıf 5, Ünite 3: Hz. Muhammed ve Aile Hayatı, s. 62.

¹³ Sınıf 6, Ünite 1: Peygamberlere ve İlâhî Kitaplara İnanç, s. 18.

¹⁴ Sınıf 8, Ünite 4: Kur’an’da Akıl ve Bilgi, s. 85.

وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا أَلْفَيْنَا عَلَيْهِ آبَاءَنَا أَوَلَوْ كَانَ آبَاؤُهُمْ لَا يَعْقِلُونَ شَيْئًا وَلَا يَهْتَدُونَ

Yukarıdaki ayet meali sekizinci sınıfların ders kitaplarında *Bilginin Taassubu Önlemesi* bağlamında müşriklerin tutumlarını yansıtan bir örneği teşkil etmektedir. Ancak mevcut anlatım üslubuna göre çevirinin anlaşılması zorlaşmaktadır. Bu zorluğun bir nedeni ayette geçen *aleyhi* ifadesine *üzerinde* şeklinde anlam verilmesidir. Bunun yerine, onların Allah'ın indirdiğine uymayı reddedip atalarından tevârüs ettikleri geleneklerle yetinmek isteyen ısrarlı tutumlarını, belki de “... **Biz atalarımızdan ne görmüşsek ona uyarız...**” cümlesi daha anlaşılır yapabilecektir. Ders kitabının aynı yerindeki benzer bir ayet “...**Babalarımızı bu yolda bulduk...**”¹⁵ şeklinde geçmektedir. Buradaki kaygı da aynı olup ayetin aslında yer alan *vecednâ* ile *aleyhi* kelimelerine anlam verilirken sözlük anlamlarının dışına çıkılamamasıdır. Bu ifadeyi de “...**Biz büyüklerimizden böyle gördük...**” şeklinde çevirmek anlamayı kolaylaştırabilir. Çünkü öğrenciler “babanın yolda bulunması”nı tuhaf bulmaktadırlar.

e) “**İyilikle kötülük bir olmaz, sen (kötülüğü) en güzel bir şekilde önle. O zaman seninle arasında düşmanlık bulunan kimse, sanki candan bir dost olur.**” (Fussilet, 41/34)¹⁶

وَلَا تَسْتَوِ الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

Bu ayetin çevirisinde altı çizili bölümün lafzen çevrilmesine önem verildiği anlaşılmaktadır. İki defa kullanılan ve zamirlerle birlikte tamlama oluşturan *beyne* lafızlarının çevirisi akıcı yansıtlamamıştır. Bize göre ayetin bu kısmı “...**o zaman bir de bakarsın ki düşman olduğunuz kişi ile candan bir dost oluvermişsiniz**” diye daha anlaşılır duruma getirilebilir.

¹⁵ A'râf, 7/28.

¹⁶ Sınıf 7, Ünite 5: *Din ve Güzel Ahlâk*, s. 126.

3. Birleşik Fiilleri Kullanmada Israr

DKAB ders kitaplarındaki ayet çevrilerinde birleşik yapıllı fiiller çokça kullanılmıştır. Bunlardan en belirgin olan iki kullanıma ait örnekler şu şekildedir:

-“... kılmak”

Bu kelime ilköğretim çağındaki öğrencilerin zihinlerinde ve günlük konuşmalarında sadece “namaz kılmak” biçiminde tek bir kullanıma sahiptir. Öğrenci ne kadar dinine düşkün bir ailede büyümüş, ya da yaz Kur’an kurslarına gitmiş de olsa “üstün kılmak”, “şerefli kılmak”, “farz kılmak”, “haram kılmak” ve “güvenli kılmak” ifadelerini anlama ihtimali çok zayıftır. Hâlbuki kendilerine okutulan ders kitaplarında bu ifadelerle karşılaşmaktadırlar. Bunlar öğrencilerin dil seviyeleriyle uyuşmayan kullanımlardır.

“Farz kılmak” ve “haram kılmak” örneklerinden hareketle bir noktanın aydınlatılmasına ihtiyaç vardır: Meallerdeki anlaşılabilirlik konusu önemli olmakla birlikte ucu açık bir olgudur. Nereye kadar götürüleceğinin iyi tespit edilmesi gerekir. Aksi taktirde ortaya dinin yaptırım sağlayan kendi kavramlarından arındırılmış bir metin çıkması ve bu metin etrafında örülmüş bir din anlayışının oluşmasına sebebiyet verilebilir. Oysa din diline ait *farz*, *haram*, *gıybet* vb. kavramların öğrenciler tarafından bilinip özümsemesi arzu edilir bir durumdur. Bu hassasiyet dikkate alındığında çevirilerde öncelikli olarak temel kavramların bizzat kendisinin verilmesi, akabinde parantez içinde veya dipnotta anlamının verilmesi iyi bir uygulama olur. Bu yazıda bizim dikkat çekmeye çalıştığımız husus *farz* ve *haram* kelimelerinin “... kılmak” ile birlikte kullanıldığı taktirde bir anlama sorunu oluşturduğudur. Yoksa *farz* ve *haram* kelimelerinin kavramsal ağırlığının kaybolma endişesini göz ardı etmemekteyiz.

Örnekleri aşağıdaki gibidir:

a) “Yeryüzünde birbirine komşu kara parçaları, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır ki hepsi aynı su ile sulanır. (Böyle iken) verdikleri ürünlerde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.” (Ra’d, 13/4)¹⁷

¹⁷ Sınıf 5, Ünite 1: *Allah İnancı*, s. 16.

وَفِي الْأَرْضِ قِطْعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ أَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَحِيلٌ صِنُونٌ وَعَيْرُ صِنُونٍ يُسْقَى
بِمَاءٍ وَاحِدٍ وَنُفْضِلُ نَعْضَهَا عَلَى بَعْضٍ فِي الْأُكْلِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ

Beşinci sınıflarda *Evrendeki Düzen* anlatılırken yer verilen bu çeviri çok küçük bir değişiklikle “...**Buna rağmen onların bir kısmını lezzet açısından diğerlerinden üstün/farklı yaparız**” şeklinde ifade edilebilir. “...üstün kılma” ifadesi yedinci sınıfların ders kitaplarında da geçmektedir¹⁸. Buradaki ayetin çevirisini de “...**üstün yaptık**” şeklinde daha anlaşılır hale getirmek mümkündür. Çünkü “üstün yapmak” ifadesi beşinci sınıf öğrencisi için “üstün kılma” ifadesine göre daha bilindik bir yapıdır.

b) “Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakınmanız için oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı...” (Bakara, 2/183)¹⁹

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ db | 209

İlköğretim beşinci sınıf öğrencisi ya da daha üst sınıflardaki öğrenciler *oruç* ve *farz* kelimelerini yan yana getirdiklerinde zihinlerinde Allah tarafından Müslümanlara emredilen bir ibadet olgusu belirmektedir. Fakat daha önce farzı ve orucu duyan beşinci sınıf öğrencileri *farz kılmayı* belki de hiç duymamışlardır. Onlar sadece *namaz kılmayı* bilmektedirler. Öyleyse bu ayet “**Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz olduğu (emredildiği) gibi size de farz oldu (emredildi)...**” şeklinde ifade etmekle biraz daha anlaşılır hale gelmektedir.

c) “De ki: Gelin Rabbinizin size neleri haram kıldığını söyleyeyim...” (En’âm, 6/151)²⁰

قُلْ تَعَالَوْا أَنْتَلِ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ عَلَيْكُمْ...

Bu ayetin çevirisindeki “haram kılma” tabirini “**yasaklamak**” olarak ifade edip cümleyi “**De ki: Gelin Rabbinizin size neleri**

¹⁸ Sınıf 7, Ünite 1: *Melek ve Ahiret İnancı*, s. 12.

¹⁹ Sınıf 5, Ünite 2: *İbadet Konusunda Bilgilenelim*, s. 34; Sınıf 7, Ünite 2: *Oruç İbadeti*, s. 41.

²⁰ Sınıf 4, Ünite 1: *Din ve Ahlak Hakkında Neler Biliyorum?*, s. 18.

haram kıldığını (yasakladığını) söyleyeyim...” şekline dönüştürmek en azından daha anlaşılır olacaktır.

d) “Hatırla ki İbrahim şöyle demişti: ‘Rabbim! Bu şehri (Mekke’yi) güvenli kıl. Beni ve oğullarımı puta tapmaktan uzak tut.” (İbrahim, 14/35)²¹

وَإِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هَذَا الْبَلَدَ آمِنًا وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ

Ayette geçen “güvenli kıl” dua cümlesindeki anlaşılma-
zlığı “...sağla” veya “...nasib et” şekline dönüştürerek cümleyi şu şekilde ifade edebiliriz: **“...Rabbim! Bu şehrin güvenli bir yer olmasını sağla/nasib et...”**.

-“... koştak”

İlköğretimin birinci kademesindeki bir öğrenci *koştak* kelimesini oyun oynarken koştak, ya da bir yere yetişmek için koştak gitmek şeklinde algılar. “Hayvanı çiftte koştak” da köyde yetişen bir çocuğa yabancı gelmez. Ama *koştak* kelimesiyle “ortak koştak”, “şart koştak”, “şirk koştak” formlarında karşılaşan öğrenci ona bir anlam veremez. Hatta zihnende onu çok farklı yerlere oturtma ihtimali dahi vardır²². “Allah’a ortak koştak” ifadesi beş²³, altı²⁴ ve yedinci²⁵ sınıfların ders kitaplarında yer almaktadır. Biz bunlardan sadece bir örnek vermenin yeterli olacağını düşünüyoruz. Bunların tamamında çevirinin öğrencilere daha anlaşılır gelebilmesi için **“...Allah’ın yanı sıra kesinlikle başka tanrılar edinmeyin”** şeklinde ifade etmenin isabetli olacağını düşünmekteyiz.

²¹ Sınıf 5, Ünite 4: *Kur’an-ı Kerim’in Temel Eğitici Nitelikleri*, s. 90.

²² “Bir ilkokul öğrencisinin ders aralarında hiç konuşmamaya başladığı öğretmeni tarafından gözlemlenir. Daha önce oldukça hareketli olduğu bilinen çocuk artık arkadaşlarının oyunlarına katılmamakta ve koştamaktadır. Öğretmen ve veli işbirliğiyle bu durumun sebebi araştırılır ve bir süre sonra, bu davranışın altında yatan sebep tespit edilir. Çocuk “şirk koştak günahı” bilgisini öğrenmiştir. Ancak “şirk” kelimesini, koştanın bir türü olarak algılamış ve günahkâr olmamak için bu eylemi yapmamayı tercih etmiştir.” Bkz.: Osman Taştekin, “İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri”, Diyanet İlmî Dergi, Ocak-Şubat-Mart 2003, c. 39, sayı: 1, sayfa: 120).

²³ Sınıf 5, Ünite 3: *Hiz. Muhammed ve Aile Hayatı*, s. 69; Sınıf 5, Ünite 4: *Kur’an-ı Kerim’in Temel Eğitici Nitelikleri*, s. 89.

²⁴ Sınıf 6, Ünite 1: Peygamberlere ve İlahi Kitaplara İnanç, s. 19; Sınıf 6, Ünite 3: *Son Peygamber Hiz. Muhammed*, s. 66; Sınıf 6, Ünite 4: *Kur’an-ı Kerim’in Ana Konuları*, s. 86.

²⁵ Sınıf 7, Ünite 3: *Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hiz. Muhammed*, s. 61.

“Allah’a ibadet edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın...” (Nisâ, 4/36)²⁶

وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا...

4. Günümüz Türkçesini Kullanmama

Araştırmamızın bu kısmında ders kitaplarındaki ayet çevirilerinde bulunan anlaşılması zor kelimeler üzerinde durulacaktır. Aşağıda vereceğimiz örneklerle baktığımızda onları okuyacak öğrencilerin kelime dağarcıklarının dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır:

a) “İnsanlardan (kendini büyük görerek) yüzünü çevirme, yolda böbürlenerek yürüme, zira Allah büyüklük taslayıp, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez.” (Lokman, 31/18)²⁷

وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ

Kur’ân meallerinde de sık sık karşılaştığımız “zira” kelimesinin altıncı sınıf öğrencisine sunulduğunu görmekteyiz. Bu kelime Farsça olup Türkçe’de “çünkü, ondan ki, şundan, şu sebepten ki” gibi anlamlarda kullanılmaktadır²⁸. Günümüz Türkçe’sinde bu kelime-den günlük konuşmalarda değil, entelektüel düzeyde yararlanılmaktadır. Dolayısıyla altıncı sınıf öğrencisinin bu kelimeyi bilip anlaması mümkün değildir. Çevirimiz “**...Çünkü Allah...**” şeklinde olduğu zaman öğrenci için daha anlaşılır duruma gelmektedir.

b) “...Kim, bir cana kıymayan veya yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayan bir nefsi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur...” (Mâide, 5/32)²⁹

...مَنْ قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الْأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا...

Sekizinci sınıfların ders kitaplarında yer alan bu çevirideki anlaşılabilirliği gidermek için “nefsi” yerine “kişiyi” kelimesini kullanmak yeterlidir: “**...Kim,...bir kişiyi öldürürse...**”.

²⁶ Sınıf 5, Ünite 3: Hz. Muhammed ve Aile Hayatı, s. 69.

²⁷ Sınıf 6, Ünite 5: İslam Dini’nin Sakınılmasını İstedığı Davranışlar, s. 98.

²⁸ Yeğin, Lügat, s. 793.

²⁹ Sınıf 8, Ünite 6: Dinler ve Evrensel Öğütleri, s. 121.

5. Meçhul Fiilleri Edilgen Çevirme Israrı

DİKAB ders kitaplarında yer alan ayet çevirilerinin öğrenciler tarafından anlaşılamamasının bir nedeni de çevirilerde kullanılan edilgen çatılı yüklemelerdir. Ayetin orijinalinde meçhul fiil kullanıldığı için çevirinin de edilgen yapılması kaçınılmaz görülmektedir. Aslında genel olarak bundan sakınmak mümkün değilse de bazı durumlarda mümkün görünmektedir:

a) “Bir selam ile selamlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeli ile selamlayın yahut aynı ile karşılık verin...” (Nisâ, 4/86)³⁰

وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا...

Bu ayet çevrisi *Selamlaşıyoruz* konusunun sonunda dördüncü sınıf öğrencilerine sunulmaktadır. Ayet metnindeki meçhul Arapça fiili Türkçe’ye edilgen yapıyla çevirince öğrencinin anlamakta zorluk çekeceği bir ifade tarzı ortaya çıkmaktadır. Edilgen yapıların en belirgin özelliği öznenin görünmemesidir. Ancak edilgen yapılar daha çok akademik yazılarda kullanılan bir tarzıdır. Bize göre bu cümle dördüncü sınıf öğrencisi için pek anlaşılır değildir. Çünkü hiçbir çocuk günlük konuşmalarında “Ben bugün selamlandım” gibi bir cümle kurmamaktadır. O halde çevirideki özneyi ortaya çıkararak cümleyi “**Biri size selam verdiğinde...**” biçiminde veya yine edilgen olacaksa “**Size selam verildiğinde...**” şeklinde ifade edersek daha anlaşılır olma ihtimali vardır.

b) “...Emrolunduğun gibi dosdoğru ol...” (Hûd, 11/112)³¹

...فَاسْتَقِمَّ كَمَا أُمِرْتَ...

Yedinci sınıfların *Doğruluk ve Dürüstlük* konusunda geçen bu çevirideki “emrolunmak” ifadesi öğrencilere pek tanıdık gelmeyen bir kullanımdır. Çünkü ilköğretim çağındaki bir öğrenci şöyle dursun, yetişkinler bile bugün *emrolunmayı* kullanmamaktadırlar³².

³⁰ Sınıf 4, Ünite 1: *Din ve Ahlâk Hakkında Neler Biliyorum?*, s. 23.

³¹ Sınıf 7, Ünite 5: *Din ve Güzel Ahlâk*, s. 118.

³² On beş yıllık öğretmenlik hayatımız boyunca yukarıdaki çevirinin geçtiği hemen her sınıfta “...emrolunduğun...” ifadesini öğrencilerin bakarak okurken bile telaffuz ederken zorlandıklarını ve heceleyerek okumaya kalkıştıklarını bizzat gördük. Öğrencilerin çözüm bulmalarına yardımcı olmak ama-

Eğer çevirinin edilgen yapıda olması bir zorunluluk ise muhatabın açığa çıkarılması cümleyi daha anlaşılır yapabilir: “**...Sana emredildiği gibi dosdoğru ol...**”.

c) “(Ey Muhammed) De ki: ...Bu Kur’an sizi ve eriştiği herkesi uyarayım diye bana vahyolunmuştur...” (En’âm, 6/19)³³

...وَأُوحِيَ إِلَيَّ هَذَا الْقُرْآنُ لَأُنذِرَكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ...

“Vahyolunmak” tabiri burada olduğu gibi ders kitaplarının daha başka yerlerinde de geçmektedir³⁴. Öğrenciler “vahiy, vahyetmek, vahiy göndermek” gibi tabirleri gerek çevrelerinden ve gerekse derslerde duymaktadırlar. Fakat “vahyolunmak” ifadesi onlara farklı gelmektedir. Bunun yerine ders kitaplarında her geçtiği yerde “vahyedilmek”, “vahiy gönderilmek” veya “Allah tarafından gönderilmek” şeklinde kullanılsa daha anlaşılır olacaktır. Örneğin yukarıdaki cümlemizi şu şekilde değiştirmek mümkündür: “**...Bu Kur’an sizi ve ulaştığı herkesi uyarmam için bana vahyedilmiştir/Allah tarafından gönderilmiştir...**”.

db | 213

6. Yetersiz / Gereksiz İfade Kullanımı

DİKAB der kitaplarındaki ayetlerin çevirisinde öyle cümleler bulunmaktadır ki öğrenciler bunları okuduklarında veya duyduklarında zihninde ya başka bir anlam belirtmek ya da cümle kapalı olduğundan öğrenciler tarafından anlaşılamamaktadır. Bazı örnekleri şöyledir:

a) “...Biriniz diğerinizi arkasından çekirtmesin...” (Hucurât, 49/12)³⁵

...وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا...

Gıybet ve İftira konusunda yer verilen bu çevirideki “arkadan çekirtme” tabirinin, ilk duyulduğunda bazı öğrencilere farklı an-

cıyla “Bu cümleyi nasıl ifade edersek daha anlaşılır olur?” şeklindeki bir sorumuza onlardan yukarıda bizim verdiğimiz tercüme ile aynıdır.

³³ Sınıf 4, Ünite 4: *Kur’an-ı Kerim’i Tanıyalım*, s. 75.

³⁴ Örneğin bkz.: Sınıf 7, Ünite 3: *Bir İnsan ve Peygamber Olarak Hz. Muhammed*, s. 63.

³⁵ Sınıf 6, Ünite 5: *İslam Dini’nin Sakınılmasını İsteddiği Davranışlar*, s. 98-99.

lamlar çağrıştırma ihtimali vardır³⁶. Kelime dağarcığı gelişmiş olan öğrenciler dersin konu başlığıyla bağlantı kurduklarında anlatılmak istenenin hemen farkına varacaklardır ama sınıftaki her öğrencinin anlayışı aynı düzeyde değildir. “...**Kimse kimsenin gıybetini (dedikodusunu) yapmasın...**” şeklindeki bir çeviri daha anlaşılır gözükmektedir.

b) “... Bu dünyada güzel davrananlara güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır...” (Nahl, 16/30)³⁷

... لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ وَلَدَارُ الْآخِرَةِ خَيْرٌ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ

Yukarıdaki ayet dördüncü sınıf ders kitabının *Güzel Davranışlarda Bulunalım* başlığı altında öğrencilere sunulmaktadır. Burada dikkat çeken kullanım “güzel mükâfat” kullanımıdır. Mükâfatın kendisi zaten “ödül” ve “iyi karşılığı” ifade etmektedir. Mükâfatın kötüsü olmayacağı için “güzel” kelimesi fazlalıktır. Bu ifadenin daha anlaşılır olabilmesi için bizim önerimiz şudur: “... **Bu dünyada iyilik yapanlar iyilik bulacaklardır...**”

214 | db

Sonuç Ve Öneriler

İlköğretim 4-8. sınıflar için MEB’in bir komisyona hazırlattığı ders kitaplarındaki ayet çevirilerinin azımsanamayacak bir kısmı öğrenciler tarafından rahatlıkla anlaşılamayacak durumdadır. Çünkü kullanılan ayet çevirileri bir takım dilsel kusurlar içermektedir. Çeviriler resmî olması nedeniyle diyanet meallerinden alıntılanmıştır. Hâlbuki o mealler 10-14 yaşındaki öğrencilerin eğitim seviye ve dil gelişimleri hedeflenerek hazırlanmış değillerdir. Bize göre yapılması gerekenler şu şekilde sıralanabilir:

MEB, ya DİB’den ya da üniversitelerin ilgili birimlerinden ilköğretim öğrencilerinin eğitim, dil ve kavrayış seviyelerine uygun meâl/ler hazırlamalarını talep etmelidir. Bu konunun uzun zamana yayılmasına sıcak bakılmamalıdır.

Bu talebin gereği ister yapılsın ister yapılmıyın mevcut ders kitapları, ayet çevirileri bazında yetkili kurullarca yeniden ele alınma-

³⁶ Bu ifade için bir öğrencimizin “Öğretmenim, bizler dışarıda ya da mahallede oyun oynarken birbirimizin arkasından tutup çekiştirmekteyiz. Bu neden günahtır ki?” şeklindeki sorusuna ve şaşkınlığına tanık olduğumuzu dikkate aldığımızda cümleyi daha anlaşılır hale getirmek gerektiği kanaati bizde oluştu.

³⁷ Sınıf 4, Ünite 1: *Din ve Ahlâk Hakkında Neler Biliyorum?*, s. 30.

lı ayetin anlam kaybına uğramamasına özen göstererek, çevirilere anlaşılır ve sade bir üslup kazandırılmalıdır.

Her dinin kendine özgü bir anlatım dili vardır. İslam Dini söz konusu olunca Arapça ve Farsça kökenli kelime ve kavramlar öne çıkmaktadır. Bu kelime ve kavramların doğrudan Türkçe karşılıkları her zaman bulunamayabilmektedir. Eğer ders kitaplarındaki ayet çevirilerinde bunlara yer verilecek ve öğrencilerin öğrenmeleri istenecekse –ki öyle bir hedefimiz olmalıdır-, bunlar zaman zaman tekrar edilmelidir. Örneğin bir öğrenci “hayır”, “huşû”, “rızâ”, “şirk”, “îmân”, “ibâdet” “amel”, “amel-i sâlih”, “takvâ”, “isrâf”, “gıybet”, “hidayet”, “dalâlet” gibi kavramlaşmış kullanımlarla alt ve üst sınıflarda birkaç defa karşılaştığında hem kelime dağarcığını geliştirme, hem de ilgili kavramları öğrenme fırsatı bulacaktır.

Yukarıdaki gibi kelime ve kavramların anlaşılabilmesi için parantez içi ya da dipnotlarda tamamlayıcı ve açıklayıcı bilgiler verilmelidir. Eğer bu yapılmıyorsa ders kitabının sonundaki “Sözlük” kısmına açıklayıcı bilgiler konmalıdır. Çünkü öğrenciler anlamını bilemedikleri bir kelimeyle karşılaştıklarında ilk olarak ders kitabının arkasındaki “Sözlük” kısmına bakmaktadırlar.

Çevirilerde “...kılmak”tan “farz kılmak”, “haram kılmak”, “üstün kılmak”, “şerefli kılmak”, “güvenli kılmak” v.b.; “...koşmak”tan “ortak koşmak”, “şirk koşmak” gibi bileşik yapıli fiiller kullanmaktan kaçınmak gerekir.

Emrolunmak”, “vahyolunmak”, “selamlanmak” v.b. edilgen çatılı fiiller yerine, mümkün olan yerlerde özneyi açığa çıkararak etken çatılı fiilleri kullanmak tercih edilmelidir.

Kaynakça

- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1988.
- Güner, Derya, *İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Ahlak Öğrenme Alanında Kullanılan Ayetlerin Din Öğretimi Açısından İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2010.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4. Sınıf Ders Kitabı, MEB, İstanbul, 2011.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf Ders Kitabı, MEB, İstanbul, 2011.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf Ders Kitabı, MEB, İstanbul, 2011.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf Ders Kitabı, MEB, İstanbul, 2011.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf Ders Kitabı, MEB, İstanbul, 2011.
- İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar) Öğretim Programı ve Kılavuzu, MEB, 2006, 2010, 2011, Ankara.
- Özek, Ali ve Komisyon, *Kur’ân-ı Kerîm Ve Açıklamalı Mealî*, TDV, Ankara, 1993.

Resmi Gazete, Başbakanlık, sayı: 27856, tarih: 24.02.2011.

Taştekin, Osman “İnanç Öğretiminin Psiko-Pedagojik Temelleri”, *Diyanet İlmî Dergi*, c. 39, sayı: 1, 2003.

Tebliğler Dergisi, MEB, sayı: 2517, cilt: 63, tarih: 2000.

Tebliğler Dergisi, MEB, sayı: 2434, cilt: 58, tarih: 1995.

Tosun, Cemal-Doğan, Recai-Korkmaz, Ayşe, *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu/Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi (4-8)*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.

Yeğin, Abdullah, *Osmanlıca-Türkçe İslâmî-İlmî-Edebî-Felsefî Yeni Lügat*, Hizmet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991.

